

Вера ПЕТЛЯЕВА
г. Николаев

КРИТЕРИИ ВОСПИТАНИЯ МОРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

В статье проанализировано понятие «нравственная культура». Обоснованно проблему воспитания нравственной культуры у студентов высших педагогических учебных заведений в системе подготовки учителя иностранного языка. Проанализированы последние исследования и публикации по проблеме воспитания нравственной культуры будущего учителя иностранных языков. Доказано значимость формирования нравственной культуры будущего учителя иностранных языков. Определены критерии воспитания нравственной культуры будущего учителя иностранных языков. В соответствии с критериями выделено уровни формирования нравственной культуры будущего учителя иностранных языков.

Ключевые слова: культура, критерии, мораль, нравственная культура, нравственные ценности, нравственное воспитание.

Стаття надійшла до редколегії 29.01.2016

УДК 378.017.4:008

Тетяна ПОТАПЧУК
м. Рівне

СУСПІЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕРЦЕПТИВНОГО ЕТАПУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ

Формування національно-культурної ідентичності студентів здійснюється в процесі організації викладачем ідентифікаційно-спрямованої навчально-виховної діяльності, що передбачає опанування студентами національно-культурними цінностями. Так, формування національно-культурної ідентичності студентів вміщує декілька етапів: змістовий, перцептивний та ціннісно-смысловий. У статті розписано діяльність викладачів та студентів на перцептивному етапі формування національно-культурної ідентичності. Подано виховні заходи, теми кураторів та теми, які обговорювалися у педагогічних вітальнях; розписані польові табори-експедиції.

Ключові слова: перцептивний етап, національно-культурна ідентичність, національно-культурні цінності, навчально-виховна діяльність, виховні години.

Формування національно-культурної ідентичності студентів включало такі етапи: а) змістовий; б) перцептивний; в) ціннісно-смысловий.

Перцептивний етап формування національно-культурної ідентичності здійснювався шляхом реалізації навчально-виховної програми. Участь в експерименті брали студенти ВПНЗ всіх регіонів України.

Перцептивний етап – безпосереднє сприймання суспільних (національно-культурних) об'єктів та процесів, формування на їх основі уявлень. Активне сприйняття пов'язане як з безпосередніми (зоровими, слуховими, тактильними) відчуттями, так і з емоціями, переживаннями, мотивами, вже сформованими у студентів цінностями. На даному етапі формувалися суспільні, національні, етнічні та культурні образи в процесі здійснення різних видів педагогічно регульованої

навчально-виховної діяльності: у національному культурологічному освітньому середовищі (виховні години, педагогічні вітальні, засідання клубу «Інтелект нації»), а також і в природному середовищі (екскурсії, походи, польові табори-експедиції та ін.).

Даний етап формувального експерименту був спрямований на актуалізацію емоційного компонента національно-культурної ідентичності студентів, а саме формування їх національної гідності, почуття національної солідарності та згуртованості, розвиток етнонаціональних почуттів.

Головними завданнями на перцептивному етапі дослідження були:

- формування настановлень на пізнання себе: як представника етносу та суб'єкта етнічної культури, творча діяльність якого може впливати на долю етнічної спільноти;

- національно-культурне самовизначення студентів;
- вироблення стійкої активної позиції на користь етно- та національно-культурної спільноти;
- інтенсифікація активності студентів шляхом виконання творчих завдань та самопізнання;
- розширення світогляду студентів в сфері історії та культури українського етносу на основі власного досвіду та вже отриманих знань, ідей, які стають базисом для отримання нових знань, нової інформації;
- суб'єктно-конструктивне сприйняття подій історії через їх переосмислення;
- формування особистісної спрямованості на ненасильницьку, неконфліктну поведінку та толерантне ставлення до представників іногруп;
- розуміння особливостей культури власного етносу та необхідності взаємодії між культурами задля їх взаємозбагачення;
- залучення студентів до активної участі у груповій роботі.

Форми роботи, які використовували на перцептивному етапі дослідження: виховні години, організація польових таборів-експедицій студентів; зустрічі у педагогічній вітальні, засідання клубу «Інтелект нації».

У дослідженні планування співвідносилося з проблемою формування у студентів національно-культурної ідентичності, що передбачало визначення послідовності й часу проведення виховних заходів:

- Виховні години один раз на тиждень у рамках годин куратора (понеділок).
- Організація польових таборів-експедицій – три рази на рік (жовтень, березень, травень).
- Зустрічі у педагогічній вітальні – кожний другий вівторок.
- Засідання клубу «Інтелект нації» – два рази на місяць (кожний другий четвер).

Згідно з наказом Міністерства освіти № 365 від 4 листопада 1993 р. «Про вдосконалення керівництва виховною роботою у навчально-виховних закладах України» відповідальність за проведення організаційно-виховної роботи серед студентів покладено на кураторів академічних груп.

Отже, кураторами студентських академічних груп було проведено виховні години на теми:

1. Громадянське суспільство і держава.
2. Формування етнічного складу населення і сучасні етномовні процеси в Україні. Етнос, субетнос, нація.
3. Українська ідея державотворення в творах українських філософів.
4. Роль національної свідомості і національної культури в становленні особистості.
5. Культура державного керівництва і її вплив на становлення правового суспільства і формування української нації.
6. Формування поваги до культури і традицій.
7. Формування світоглядних орієнтацій у студентському колективі.
8. Особливості духовної та ментальної сфери українського народу.
9. Моя мова українська.
10. Український національний характер.
11. Українська ментальність.

Зустрічі у педагогічній вітальні проводилися кожен другий вівторок. Заняття проводили викладачі історії, політології, педагогіки, української мови та літератури.

Мета педагогічних віталень – розширити світогляд студентів в етнічній сфері.

Завдання: актуалізація когнітивного компонента національно-культурної ідентичності, здобуття студентами знань про історію розвитку та побут українського етносу, культурні традиції, традиції святкування; налаштування студентів на участь у груповій виховній роботі.

Теми, які обговорювалися протягом проведення педагогічних віталень:

1. Україна – єдина країна.
2. Ти знаєш, що ти – людина?
3. Націоналізм та національний патріотизм як явища суспільно-політичного життя. Особливості українського націоналізму.
4. Проблеми становлення й розвитку української нації.
5. Міжнаціональні конфлікти: причини виникнення та шляхи подолання.
6. Національні цінності українського народу.
7. Ціннісні орієнтації студентської молоді.
8. Традиції та звичаї українського народу.

На засіданнях педагогічної вітальні студентам було запропоновано такі навчальні завдання:

1. З'ясуйте питання: який взаємозв'язок національних проблем з економікою.
2. Національна незалежність країни і стан громадянських прав і свобод в ній.
3. Як зберегти громадянські права національних меншин, укріплюючи інтереси корінної нації в державі?

Педагогічні вітальні передбачали, що студенти мають самостійно виконати завдання для перевірки набутих ними знань:

1. Яке місце нації та етнонаціональних відносин у житті України?
2. Як ви можете визначити сутність українського національного питання?
3. Як співвідносяться поняття: «націоналізм» і «національний патріотизм»?
4. Яку роль відіграє релігія у розвитку етноса, нації?
5. Як виховати громадянина правової держави?
6. Як зберегти культурні цінності родини і народу?
7. Чи потрібно формувати бережливе ставлення до рідної природи, землі?

Педагогічні вітальні акцентували увагу студентів на поняттях сутності та особливостях національних відносин. Було окреслено місце й роль національних відносин у політичному житті суспільства. Охарактеризовано співвідношення та взаємозв'язок етнічного, національного і соціального у суспільстві. Студенти зрозуміли сутність нації як об'єкту і суб'єкту політичних відносин. Охарактеризовано взаємозв'язок нації і держави. Основний акцент ставився на вихованні справжнього патріота своєї землі.

У студентів сформувалося уявлення про Україну як багатонаціональну державу. Вони зрозуміли механізми і шляхи гармонізації національних відносин у сучасній Україні, особливості самовизначення української нації як умови створення національної державності.

Окреслено роль і місце націй та етнонаціональних відносин у політичному житті України. Розглядаючи це питання, викладачі відмічали ту обставину, що кожний із нас відносить себе до певної національності. Національність – це належність людини до певної

етнічної (від грецької «етнос» – народ) спільності. У курсах історії та філософії вже розглядалися такі етнічні спільності, як рід, плем'я, народність, нація. Їх розвиток зв'язаний зі зростанням продуктивних сил, налагодженням все більш тісних господарських зв'язків. Із розвитком капіталізму посилюються економічні та культурні зв'язки, створюється єдиний національний ринок, ліквідується господарська роздрібненість даної народності, а різні її частини з'єднуються в одне національне ціле – націю.

Актуалізовано поняття нації як найбільш розвинутої етнічної спільноти. Студенти усвідомили, що нація складається протягом тривалого історичного періоду в результаті поєднання, «змішування» представників різних племен та народностей. У людей однієї нації – спільні економічні зв'язки, територія, мова, культура. Це – не біологічні ознаки, вони виникають і формуються протягом усього суспільного розвитку. І сьогодні людство представлено всім багатозвіттям етносу – родом, племенем, народністю, нацією, що зв'язано з різноманітністю економічних, культурних, соціальних умов його життєдіяльності.

У засіданнях педагогічних віталень було виявлено, що недостатня поінформованість щодо культурних особливостей та традицій представників інших етнічних груп призводить до відчуження етносів шляхом посилення етноцентризму. Метод групової роботи, що передбачав тісне спілкування, досягнення спільних цілей, усвідомлення наявності спільних проблем, поінформованість щодо певної проблеми, дав можливість студентам самим формувати психосоціальну дійсність відповідно до своїх ролей та типу поведінки, створювати та випробовувати нові моделі поведінки, що сприяють розвитку етнічної толерантності у стосунках між ними.

Отже, педагогічні вітальні передбачали виконання:

- 1) домашнього завдання;
- 2) проведення групових занять.

Домашнє завдання для всіх учасників педагогічних віталень було однаковим, а саме:

- ознайомитися з матеріалами новітніх підручників з історії;
- проаналізувати особливості матеріальної (особливості одягу, житла та їжі) та

духовної (живопис, скульптура, старовинні оповідання, легенди, перекази, казки, пісні, танці) культури українського етносу, традиції, обряди (весільні, пов'язані з народженням дитини, поховальні), релігійні свята;

- із творів українських та (або) західних письменників вибрати прикметники, які б характеризували український народ (як позитивні, так і негативні на думку студентів). Прикладом такого твору може бути твір М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки»;
- вибрати з творів українських та (або) західних авторів епізоди, що розкривають вчинки героїв на благо (користь) свого етносу;
- вибрати твори різних авторів з подібним (ідентичним) сюжетом.

На виконання домашнього завдання відводилося 7 днів (консультантами виступали викладачі зарубіжної та української літератури), при цьому обов'язковим було вивчення історії розвитку українського етносу, його культурних особливостей і традицій. Добір літератури та контроль за виконанням завдань здійснюють викладачі історії, української та зарубіжної літератури. Далі відбувається оцінювання знань з культурології викладачами історії та української літератури.

Поглиблене вивчення матеріальної та духовної культури, специфічних рис етнокультури та психологічних особливостей свого народу, його історії значною мірою сприяло формуванню національно-культурної ідентичності студентів, розширенню їх етнічного світобачення, стало базою для усвідомлення своєї спорідненості з етнічною спільнотою, зумовлюючи гармонійне формування національно-культурної ідентичності.

Засідання студентського клубу «Інтелект нації», проводилися два рази на місяць. На цих засіданнях студенти організовували диспути за наступними принципами:

1. Принцип гуманних відносин між викладачами та студентами.

Цей принцип ставить перед педагогом конкретні вимоги: поважати особистість студента, визнавати його права та можливості; поважати та берегти людину в собі та інших; створювати атмосферу довіри на основі взаємоповаги в класі, завдяки якій кожен може

проявити себе, розкрити свої можливості; максимально розвивати ініціативу, творчі здібності учасників диспуту, вміння знайти себе в колективі.

2. Принцип співробітництва та стимулювання суб'єктності студента.

Співробітництво має бути основою, на якій базується вся навчальна діяльність. Звідси витікають наступні вимоги: і студент, і викладач виступають суб'єктами диспуту; необхідно створювати творчу, продуктивну атмосферу діяльності; викладач повинен цінити в студентах гуманізм, ініціативу, компетентність, відповідальність. Основою спільної діяльності студентів у процесі диспуту повинні бути: людяність, свідомо дисципліна, активність, ініціатива.

3. Принцип індивідуального підходу, що передбачав врахування індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей студентів.

Опертя на цей принцип тісно пов'язане з організацією колективної творчої діяльності, проникненням викладача в світ кожного студента, в особливості його характеру та поведінки. В процесі проведення диспутів індивідуальний підхід може спиратися на глибоке вивчення особистості студента; на основі цього вивчення можна індивідуалізувати обсяг, частоту та форму спілкування зі студентами, вимоги до самостійності, ініціативності; необхідно зацікавлювати студента, запалювати його спільними пошуками, зміцнювати його положення в колективі, корегувати емоційні стани членів колективу, враховуючи мотивацію діяльності кожного окремого учасника.

4. Принцип постійного оновлення.

Необхідно зазначити, що педагогічна система є відкритою, вона постійно оновлюється. Тому навчально-виховний процес весь час вдосконалюється, розумно змінюючись. Принцип постійного оновлення – це основне керівне положення для організації колективної творчої діяльності студентів (у тому числі в процесі диспуту) з урахуванням нових технологій та методик. Оновлення передбачає імпровізацію.

5. Принцип діалогічності мислення й діяльності.

Даний принцип передбачав включення студентів у світ розгорнутих смислів, що дав

можливість для розвитку особистості. Під час проведення диспутів слід створити передумови для оволодіння студентами комунікативними здібностями, що сприяють підвищенню ефективності спілкування студентів, для розгортання їх внутрішніх діалогів як механізму мислення: необхідно забезпечити взаємне збагачення тими результатами мислення, уяви всіх студентів, хто бере участь в обговоренні, поєднати засвоєння конкретної інформації, потрібної для особистості, із залученням до культурних цінностей та надбань людства. Висловлювати власну думку, з однієї сторони, і, з іншого боку, – зробити певні висновки з надбань, що існують у культурі, у літературних творах.

6. Принцип проблемності.

Даний принцип передбачав формулювання викладачем та студентами певної проблеми, яку необхідно розв'язати під час диспуту. В процесі обговорення можуть виникати інші проблеми, тому студенти висловлюють власні погляди, аналізують думки партнерів по спілкуванню, формулюють висновки та пропозиції до розв'язання проблеми. Але студенти не обов'язково повинні дійти остаточного рішення: проблема може залишитися відкритою і підніматися в інших диспутах на заняттях. Такий результат є досить продуктивним, тому що в даному разі студенти чітко усвідомлюють власну позицію та можуть її обґрунтувати.

Отже, педагогічні принципи, за якими були організовані виховні диспути («Український національний характер: міфи чи реальність?», «Етнічні стереотипи – добро чи зло?», «Чи можлива дружба між народами?», «Націоналізм і патріотизм», «Проблеми утвердження державного суверенітету України в сучасних умовах», «Ціннісні орієнтири сучасної молоді», «Одномовність чи білігвізм?», «Вплив діаспори на формування національної самосвідомості українців», «Інтелігенція: підбурювач чи миротворець?»), є тими педагогічними впливами, що дозволяють реалізувати педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності студентів.

Також на даному етапі експерименту нами були організовані польові табори-експедиції. Керівниками цих таборів були виклада-

чі ВПНЗ з усіх регіонів України. Кількість студентів, залучених до кожного табору, варіювалась в межах від 70 до 120. Форми проведення таборів: палаточний, експедиційний, екскурсійний.

Мета польових таборів-експедицій полягала у формуванні совметральної національно-культурної диспозиції; формуванні національно-культурної ідентичності; формуванні національно-культурної диспозиції; збереженні пам'яток природи, формуванні національно-культурної ініціативи; формуванні національно-культурної спрямованості особистості, організації канікулярного відпочинку.

Завдання польових таборів-експедицій передбачали:

- 1) створення центру для найбільш ефективної роботи зі студентами в м. Ужгород. Організація польових таборів, пропаганда екологічних знань, навчання викладачів. Створення відео й бібліотек, інформаційної бази.
- 2) відпрацювання навичок здорового способу життя.
- 3) ознайомлення з природою свого краю, накопичення інформації про території, що охороняється, розвиток інтересу до природоохоронної діяльності.
- 4) ознайомлення з пам'ятками культури України.

Наприклад, до науково-практичної експедиції до м. Львова було залучено 120 студентів віком 18–21 рік з РДГУ, Національного університету «Львівська політехніка». Студенти відвідали каплицю Боїмів, площу Ринок, Собор св. Юра, Костел Домініканців, пам'ятник Іванові Федорові, театр опери та балету ім. І. Франка. Студенти дізналися, що у 1795 році у Львові було відкрито перший в Україні професійний театр. У 1842 році відкрито Театр Скарбека, тоді – третій за розмірами у Європі; у 1900 році з'явилася Львівська опера – один із найгарніших театрів країни, зображений на двадцятигривневій купюрі. У місті діє 7 професійних театрів: опери та балету, український драматичний, Леся Курбаса, «Воскресіння», муніципальний, для дітей та юнацтва і ляльковий, 7 театрів-студій та цирк. Місто є значним осередком театрального життя – щороку тут проходять два театральні фестивалі: «Золотий лев», найбільший театральний фестиваль країни, та «Драбина», фестиваль молодого аматорського театру. Щороку,

в жовтні, у місті проходить театралізований карнавал. На великі свята відбуваються величкі вистави на ходулях та вогняні шоу.

У Львові діє 6 кінотеатрів: «Кінопалац», «Копернік», «імені Довженка», «Львів», «Київ» та «Сокіл». Перші три з них входять до мережі «Кінопалац», три останні є власністю держави і перебувають у жалюгідному стані через нестачу фінансування. З тих же причин, починаючи з 1990-х років, багато кінотеатрів у місті було ліквідовано. Разом з цим, Львів часто стає знімальним майданчиком: місто «грає роль» європейських столиць, де вартість зйомок значно дорожча. Щороку у Львові проходять фестивалі «Wiz-Art» (фестиваль короткометражних фільмів) та «КіноЛев» (фестиваль «незалежного кіно»).

Основними осередками музичного життя міста є театр опери та балету, філармонія і будинок органної музики, де знаходиться найбільший в Україні орган. Нерідко концерти відбуваються в ресторані «Лівий Берег» та державному цирку. Щороку у Львові проходить безліч музичних фестивалів: «Велика коляда» (колядки), «Флюгери Львова» (етноджаз), «Віртуози» (класична музика), «Львів стародавній» (фестиваль середньовічної культури), «Діапазон» (органна музика), «Етновир» (етно), «Контрасти» (сучасна класична музика), Фестиваль давньої музики, «Jazz Bez» (джаз). У місті діють хорова капела «Дударик», оркестри «Галицькі Сурми», «Гомін», «Леополіс», симфонічний оркестр філармонії. З містом пов'язане життя музикантів, композиторів і співаків Соломії Крушельницької, Франца Ксавера Моцарта, Філарета Колесси, Мирослава Скорика, Руслани Лижичко, Святослава Вакарчука, Володимира Івасюка та інших.

Отже, організовані польові табори-експедиції сприяли засвоєнню знань студентів про особливості історичного шляху свого народу, вихованню у них шанобливого ставлення до видатних людей, національних героїв, які жертовно служили своєму народові, збагачували його культуру, науку, примножували внесок нації у скарбницю світової цивілізації. Адже у проекті концепції безперервної історичної освіти в Україні (1995 рік) зазначається, що метою навчання є прилучення студен-

тів до загальнолюдських цінностей, досягнень національної і світової культури, ідеалів гуманізму і демократії. При цьому національно-культурний аспект передбачає інтелектуальний і духовний розвиток студентів на історичному матеріалі через сприйняття, усвідомлення і осмислення загальнолюдських цінностей, формування мотивації та творчої діяльності і самореалізації особистості.

Цінності, традиції, норми та правила етнічної культури стають силою, що пов'язує студента з даною етноспільнотою, уособлює його етнічну та національно-культурну самовизначеність. І саме через засвоєність, суб'єктивізацію культурних здобутків етносу та нації студент не лише розширює свій світогляд в етнічній та національно-культурній сфері, але й національно та культурно ідентифікує себе, що формує національно-культурну ідентичність студента. Знайомство з історією, культурою, релігією української етнотрупи має на меті розуміння особливостей світосприймання нашого народу, усвідомлення причин виникнення національно-культурних якостей, рис характеру. Так, аналіз умов та обставин життя народу сприяє вихованню активності студентів у присвоєнні значень суспільної етнічної та національно-культурної самосвідомості.

Перцептивний етап формування національно-культурної ідентичності студентів сприяв створенню рівноваги між вертикальним та горизонтальним аспектами історичного та культурологічного дослідження. Під вертикальним аспектом ми розуміли вивчення явищ у їх єдності та багатоманітності у часі, що включало: розширення світогляду студентів з конкретних питань історії та культури; розуміння ключових моментів у розвитку будь-якого явища протягом довготривалих періодів часу; розуміння значення найбільш важливих діахронічних та еволюційних тенденцій та явищ; вміння виявляти значення та наслідки найбільш важливих подій в історії та культурі; вміння простежити за динамікою розвитку тієї чи іншої важливої сучасної європейської (регіональної) проблеми аж до її витоків.

Під горизонтальним аспектом ми розуміли певний розподіл конкретних подій, явищ

та тенденцій у масштабах загальноєвропейського і світового контексту. Адаже етнічні, регіональні події можуть бути частиною більш широкого динамічного процесу чи тенденції, а також реакцією на події, що відбулися в іншому місці.

Отже, чим більш сформованою є національно-культурна ідентичність студентів, тим більшою мірою вони здатні орієнтуватися серед явищ навколишнього світу, і тим усвідомленим є їх ставлення як до окремих явищ, так і до всього навколишнього життя. Це зумовлюється, з одного боку, більш широкою сприйнятливістю і, завдяки цьому, – значним розширенням світогляду. З іншого боку – перевагою вищих інтелектуальних процесів

(мислення, творчості, уяви) над нижчими – пасивним сприйняттям та механічною пам'яттю. Тому перцептивний етап формування національно-культурної ідентичності не лише сприяв розширенню наукового світогляду студентів в етнічній та національно-культурній сферах, а й актуалізував емоційний компонент національно-культурної ідентичності. Свідченням цього є наявність у студентів свідомо вироблених і засвоєних соціальних, національно- та культурноорієнтованих принципів, а також сформованість їх національної гідності, почуття національної солідарності та згуртованості, розвиток етнонаціональних почуттів тощо.

Tatiana POTAPCHUK
Rivne

PUBLIC NATURE OF PERCEPTUAL STAGE IN THE FORMATION OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY OF STUDENTS

The Formation of national and cultural identity of students is in the process of organizing the teacher identification-directed educational activity that involves the students' mastery of the national-cultural values. Thus, the formation of national and cultural identity of students accommodates several stages: content, perceptual and value-semantic. The article painted the activities of teachers and students at the perceptual stage of the formation of national and cultural identity. Presents educational events, themes, curators and themes that were discussed in pedagogical living rooms; painted field camp-expedition.

Key words: perceptual stage, the national-cultural identity, national and cultural values, educational activities, educational classes, teaching lounge.

Татьяна ПОТАПЧУК
г. Ровно

ОБЩЕСТВЕННАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ПЕРЦЕПТИВНОГО ЭТАПА ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ

Формирование национально-культурной идентичности студентов осуществляется в процессе организации преподавателем идентификационно-направленной учебно-воспитательной деятельности, что предполагает овладение студентами национально-культурными ценностями. Так, формирование национально-культурной идентичности студентов охватывает несколько этапов: содержательный, перцептивный и ценностно-смысловой. В статье расписано деятельность преподавателей и студентов на перцептивном этапе формирования национально-культурной идентичности. Представлены воспитательные мероприятия, темы кураторов и темы, которые обсуждались в педагогических гостиных; расписаны полевые лагеря-экспедиции.

Ключевые слова: перцептивный этап, национально-культурная идентичность, национально-культурные ценности, учебно-воспитательная деятельность, воспитательные часы.

Стаття надійшла до редколегії 14.07.2015